

Ювілеї

Ганна ГОРИНЬ

НАУКОВА ПРАЦЯ МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО У ВИМІРАХ ЧАСУ

Hanna HORYN'. On Mykhailo Zubrytsky's Scientific Work in Dimension of Time.

Кожна ювілейна дата – це віха в житті людини чи суспільства, яка активізує думки на аналіз і оцінки, дає певний емоційний і духовний заряд, учить і збагачує. 150-ті роковини від дня народження Михайла Зубрицького сповнюють нас добрими почуваннями, що його ім'я і слід у цьому світі не тільки не згубилися, а набувають нового, вищого виміру. Своє місце в історії української культури він утвердив собі сам невсипущою працею, високою громадянською позицією. Для земляків, нащадків тих, що жили тут у ХІХ ст. й сьогодні, М.Зубрицький залишив по собі слід насамперед як священик.

Розповіді, спогади, легенди про цього особливого душпастиря переходять від покоління до покоління, шанобливо зберігаються у живій історії його краю. Ширшими колами своїх шанувальників М.Зубрицький поцінований ще й за високу подвижницьку діяльність у багатьох інших сферах життя й культури рідного народу. Оскільки о. М.Зубрицький належав до національно свідомого греко-католицького духовенства, то ніколи не мислив своєї праці тільки в межах душпастирських обов'язків, активно включився у громадську, просвітницьку, наукову діяльність, на початку ХХ ст. прилучився до політики і національно-визвольних змагань.

Сьогодні нам треба не забувати того, що громадянська позиція освіченої української моло-

ді у всіх ділянках життя другої пол. ХІХ – поч. ХХ ст. швидко зростала і давала помітні позитивні результати. Але якщо в менших містах українську еліту складали священики, правники, лікарі, освітяни, то по селах – найчастіше тільки священики. Спланована окупаційною владою плінність педагогічних кадрів, до того ж не завжди українського походження, на загал послабила роль учителя на селі, залишивши пріоритети за священиками. До них більше горнулися селяни як до основних охоронців своїх прав, національних традицій. Подвижницька роль священиків виходила за межі парафії, тому їх ніколи не минали ні приїжджі з міст урядовці, ні вчені. Бойківщина дала українській культурі цілу когорту яскравих особистостей з-поміж священиків, які відомі у слов'янському світі як видатні вчені, політики, поети, перекладачі, композитори. Ще більше поміж священиків було тихих невсипущих трударів, які свідомо прирекли себе на подвижницьку працю в далеких закутках і сповняли її як патріоти. До них належав і М.Зубрицький, який упродовж 36 років пропрацював у найвіддаленіших карпатських селах, виділився як ерудит, добрий знавець культури й історії західної частини Бойківщини, врешті завдяки невтомній праці на ниві науки посів місце відомого вченого – етнографа і фольклориста.

Наукова діяльність М.Зубрицького була належно оцінена ще за його життя, а в останніх десятиліттях ХХ ст. дістала глибше осмислення в працях відомих учених, його краю – Р.Кирчіва і Г.Дем'яна. У нашій розвідці ставиться за мету поглянути на науковий доробок ученого з позицій ХХІ ст., коли досить активно накреслюються, а то й змінюються напрямки української етнології, але не завжди правильно розуміються етапи її історичного поступу, не беруться до уваги умови, в яких розвивалась українська етнографія за всіх окупаційних режимів.

Говорячи про наукову спадщину М.Зубрицького, передусім наголошують на тому, що він був одним з яскравих представників так званої описової етнографії, до якої, як відомо, ставлення не

завжди однозначне. Тут необхідно нагадати етапи розвитку так званої описової етнографії. На перших порах, ще до діяльності “Руської трійці”, поштовхом до нової ділянки історичної науки послужило романтичне захоплення народною культурою (насамперед обрядовістю, фольклором), активна праця над збором джерельних матеріалів. Як зауважував Я.Головацький, ішлося про те, “щоб зібрати все, дотикаюче народності”.

Ця традиція певною мірою збереглась впродовж усього ХІХ ст. і позначилась на зацікавленнях і праці гімназійної молоді, в тому числі допитливого школяра з бойківського села Михайла Зубрицького. При цьому, звичайно, не обходилося без аматорства, безсистемності як у збирацькій роботі, так і в описах, які почали з’являтися у публікаціях. Не було ще чіткого розуміння предмету методів дослідження. Такий стан речей дав підстави деяким дослідникам другої пол. ХХ ст. оцінити цей доробок як маловартісний, застарілий, отже, нехтувати ним, що позначилось на об’єктивності та повноті висвітлення народної культури у новітній час.

Роки навчання М.Зубрицького у Львівському університеті й Перемиській духовній семінарії припадають на той період, коли в прогресивної молоді почало визрівати розуміння потреби не стільки у нагромадженні емпіричних відомостей про народну культуру, як у цілеспрямованій систематичній праці в напрямку наукового осмислення зібраних матеріалів. І.Франко виділяв цей, назвемо умовно, другий етап в історії етнографії, відзначаючи, що замість давніх етнографів-аматорів, які громадили всяку всячину, всього по троху, аби тільки заповнити том, поставали збирачі, систематики, що виходили з наукових поглядів на ціль етнографії та дивилися критично на ці матеріали. Пошукова праця у цій ділянці ставала не тільки джерелом пізнання свого народу, а засобом зацікавлення того ж народу власною історією і культурою, стимулом до пробудження національної самосвідомості.

Виходячи з цього, належить підкреслити, що М.Зубрицький остаточно сформував свої погля-

ди і прийшов у науку тоді, коли вже окреслився предмет і завдання етнології, визначилися загальні риси методики наукового дослідження, у зв’язку з чим він став яскравим представником цілеспрямованої збирацької роботи, копіткою та дуже сумлінною. Цю рису підкреслив ще І.Франко, назвавши М.Зубрицького назвичайно здібним і старанним колекціонером етнографічних матеріалів, за що поставив його в один ряд із такими відомими вченими, як В.Гнатюк, В.Шухевич, О.Роздольський. Значною мірою під впливом львівської школи етнографів М.Зубрицький поступово перейшов від принагідних записів до вичерпного опису певної теми за визначеною програмою і науковою методикою. Ця ділянка праці була високо оцінена вченими, які й самі вдавалися до нього за допомогою, коли бракувало першоджерельного польового матеріалу, скеровували студентську молодь.

Наукова праця на периферії, далеко від бібліотек і архівів (дуже актуальна тема нашої сучасності) не злякала М.Зубрицького, однак продиктувала методику досліджень, звузивши до двох основних: стаціонарного польового вивчення і використання документів. У тому він випередив багатьох своїх сучасників і забезпечив цілковиту достовірність інформації, автентичність тексту. Збирав тільки те, що бачив, що можна було перевірити на місці, що, врешті, добре знав з дитинства. Респодентами для вченого ставали, насамперед, мешканці сіл Мшанець і Кіндратів, яких він знав, у яких міг будь-коли уточнити чи доповнити інформацію. Методові польових стаціонарних досліджень як основному вчений залишався вірним у всіх своїх працях, розширюючи і збагачуючи інформацію рисунками, вимірами, народною лексикою тощо. У цьому він пішов далі, порівняно до своїх сучасників, і залишився неперевершеним учителем для наступних поколінь дослідників. Це стає особливо відчутним сьогодні, коли допускаються серйозні помилки в дослідженнях так званої живої історії.

До найважливіших пріоритетів у науковій діяльності М.Зубрицького необхідно зарахувати по-

шуки, розбір і аналіз документів. Поцінування документів як основних першоджерел, можливо, зародилось ще в часі навчання у Перемиській духовній семінарії. Тут ця традиція пов'язувалася з іменами І.Могильницького, І.Лаврівського. Інтерес до документів як джерела найбільш достовірної інформації, очевидно, посилювався під впливом І.Франка, який радив розшукувати їх під селянськими стріхами, по церквах.

Дуже часто вивчення документів (договорів, судових справ, грамот) отцем М.Зубрицьким було продиктоване практичними потребами – бажанням стати в оборону прав своїх парафіян, і лише згодом матеріали ставали джерелом його наукових розвідок. Так, на документах і переказах місцевого походження були написані ним статті про голод (“тісні” роки 1846-47), про продаж овець, комасацію ґрунтів, будівництво доріг тощо.

Пошукова робота старих документів по селах гідна наслідування і в наш час, коли зникають останні пам'ятки народного житла, реконструюються або будуються нові храми, а багато не оцінених писемних матеріалів (церковні книги, шкільні хроніки, домашні архіви) або потрапляють до рук приватних колекціонерів, або взагалі нищаться. Зникають по селах і речі новішого часу – епістолярна спадщина, старі фотографії, все те, що, на думку обивателя, не має грошового еквівалента.

Умови праці М.Зубрицького нерідко визначали форму подачі матеріалу: насамперед у вигляді статті, а не монографічного дослідження. Можливо, окремі з них планувались як етапні до поважніших праць монографічного характеру, які писатимуть навіть інші, уже після нього. На такі думки наштотують підзаголовки “До історії галицького села”, “До історії галицько-руського селянства”, “Причинки до історії панщини в Галичині в ХІХ ст.” та інші.

У 80-90-их рр. ХІХ ст. І.Франко виділив два напрямки народознавчих досліджень українців: перший – докладне вивчення усіх ділянок культури на вузьких територіях, другий – всебічне вивчення окремих питань традиційної ку-

льтури в межах усієї країни чи великого регіону. М.Зубрицький дотримувався першого напрямку; його дослідження найчастіше базуються на матеріалі Турківського, Старосамбірського, Ліського повітів. За зразок учений брав праці В.Завадського, І.Коперницького, доробок яких стосувався історико-культурних явищ вузьких територій – окремих повітів. Обмежений можливостями вести дослідження на широкій території, М.Зубрицький, як і його побратим І.Кузів (священик зі с. Дидьова), все ж у міру можливостей запроваджував порівняльний метод, співставляючи явища на довколишніх теренах.

Таким чином, завдяки широкій ерудиції М.Зубрицького, його праці ніколи не позначались вузьким етнографізмом. При цьому увага вченого зосереджувалась на обов'язковому вияві самобутності явищ чи фактів бойківської культури, а при можливості – зазначалась однотипність до побутуючих у сусідніх селах чи дальших теренах. Однак вчений завжди пам'ятав про те, як важливо не збитися на вульгарне перенесення локальних явищ на загальноукраїнський простір. У цьому М.Зубрицький був дуже відповідальним, а за зразок мав своїх учителів і авторитетів у науці, до яких відносив, насамперед, І.Франка, М.Грушевського, Ф.Вовка, В.Гнатюка.

Школа вчителів М.Зубрицького позначилася, передусім, на методиці праці. Зокрема, В.Гнатюк у листах до нього наголошував на важливості застосування до етнографічних досліджень чіткої паспортизації речей і явищ, точних вимірів, ілюстративного матеріалу.

Листування та зустрічі з І.Франком, В.Гнатюком, М.Грушевським, окремими зарубіжними вченими, розширювали знання М.Зубрицького про рівень тогочасної вітчизняної та європейської науки, про методику досліджень збирацької праці. Вчені вказували на проблематику, залучали до збору етнографічних експонатів для поповнення музейних збірок, до співпраці через виступи на засіданнях Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, наукового рецензування. Завдяки цим стосункам була підтримка і спрямування у праці,

поменшувалось відчуття ізолюваності від наукових центрів, примножувались сили для активізації наукової та збирацької діяльності на замовлення В.Гнатюка та інших членів НТШ, залучення до неї місцевих ентузіастів.

Правильно оцінити наукову спадщину М.Зубрицького ми взмозі тільки з урахуванням його епохи, проблем і рівня тогочасної української етнографічної науки. Теоретичні засади, методика досліджень М.Зубрицького ті ж, якими керувались і які розвивали І.Франко, Ф.Вовк, В.Гнатюк та їх школа. Ця методика досліджень була продиктована рівнем тогочасної етнографічної науки, який був далеко не таким спрощеним, як то намагались окреслити мало не в кожному монографічному дослідженні періоду більшовицького режиму. Особливо важливим залишається той факт, що М.Зубрицький вперше увів такі нові й прогресивні підходи дослідження, як комплексність, всебічність, системність, завдяки яким підняв рівень етнографічної науки на новий щабель.

Із кожним роком, коли відходять у засвіти носії чи свідки національних традицій, дедалі більше відчуваємо вартість того, що зафіксували і зберегли навіки дослідники, вчені попередніх століть – представники тої ж описової етнографії. Особливо відчутним є брак чи втрата подібних матеріалів під час сучасних досліджень окремих культурних регіонів, як, наприклад, Опілля. І тут ми, обов'язково, згадуємо тих попередників, які вже тоді працювали не тільки на тогочасний результат, але й на далеку перспективу: наповнювали скарбницю джерел народної культури, яка, на їх переконання, послужить наступним поколінням.

Науковий доробок Михайла Зубрицького недостатньо вивчений і не осмислений до кінця, належить ще багато зробити, адже його спадщина не втратила свого значення і сьогодні, а методика досліджень актуалізується і потребує дальшого розвитку.

2006 р.

На відкритті пам'ятника Михайлові Зубрицькому в с. Кіндратів на Турківщині. 1996 р.

Оксана Сапеляк, Ганна Горинь та Василь Романів на конференції присвяченій 140-річчю від дня народження М.Зубрицького с. Кіндратів, Турківського р-ну на Львівщині, 2006 р.

У колі подруг-етнографів. 1978 р.